

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р **Христо Анастасов Беров**

катедра „История на Византия и балканските народи“

Исторически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

за дисертация на тема „ТУРЦИЯ В БЪЛГАРСКАТА ПОЛИТИКА (1989 – 2004 Г.)“

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

в област на висше образование 2. Хуманитарни науки

Професионално направление 2.2. История и археология

Научна специалност „История на България (Съвременна българска история)“,

разработена от **Петя Димитрова Павлова**, с научен ръководител, проф. д-р Евгения

Калинова

Г-ца Петя Павлова представя на уважаемото жури текст посветен на специфичното място, което Турция и българо-турските отношения заемат в българския политически живот в изключително важния период между 1989 и 2004 г. Още тук е редно да се отбележи, че формулировката на темата „Турция в българската политика“ представлява оригинално отклонение от традиционните изследвания, посветени на отношенията между две държави в конкретен времеви отрязък. Тази формулировка дава възможност да се обърне внимание на всички, или почти всички аспекти от българо-турските отношения и от начините, по които турската тема влияе на българската политика. Точно така е формулираната и основната цел на изследването, а именно, „да проследи събитията, които имат съществено значение за формирането на отношението на България към Турция и политическата линия, която следва в контактите си с нея.“ (с.4) И в допълнение да се изследват „политическите контакти ... военните, икономическите и културни връзки“, което „дава възможност за цялостен анализ и оценка за мястото на Турция в политиката на България в периода 1989–2004 г. и позволява да се търси отговор доколко спорните въпроси между двете държави и съществуващото в края на 1989 г. недоверие към турската страна оказват негативно въздействие върху развитието на сътрудничеството.“ (с. 4)

Ясно дефинираната цел позволява на г-ца Павлова да организира текста на дисертацията си в логична структура, следвайки проблемно-хронологичния подход. Дисертацията се състои от увод, четири глави, разделени смислово на различен брой

параграфи и подпараграфи, Заключение и библиография, с общ обем 498 страници, от които чистият текст е 483 страници, а списъка с използвани източници заема останалите 15. Още тук следва да се отбележи огромния брой източници, на които стъпва при разгръщането на тезите си авторката като особено впечатление прави богатият набор от непубликувани документи от Централния държавен архив на Република България, Архива на Министерството на външните работи, Архива на Администрацията на президента, с които е работено. Към тях са добавени и богат набор от публикувани документи, спомени, справочници, публицистични текстове и периодичен печат, както и сериозно количество научни изследвания (на български и чужди езици основно английски, но и няколко заглавия на турски) и интернет източници.

Това разнообразие от информационни потоци дава възможност на г-ца Павлова да прилага различни методи като „ситуационен анализ, чрез който ... изследва ролята на външните и вътрешните фактори за изграждане на политиката на българската държава към Турция; съпоставителен анализ на научни, литературни и Интернет източници за отношенията между двете страни през разглеждания период; анализ на архивни документи и изследвания, свързани с предмета на дисертацията; функционален анализ за проследяване ролята на различните институции в развитието на контактите между България и Турция; геополитически анализ и исторически анализ.“ (с.4)

В уводната част освен дефинирането на целите, методите и кратко аргументиране на структурата на текста се прави и стегнат преглед на двустранните отношения с акценти върху отношението към гражданите(поданиците) на българската държава от турски произход с особено внимание върху „Възродителния процес“ като фундаментален момент със основополагащо значение върху развитието на процесите обект на изследване в дисертацията. Съвсем коректно пак тук са направени и уточнения свързани с ограниченията при използването на източниците, особено на непубликуваните документи и най-вече с чувствителният характер на част от информацията, която все още не е обект на свободен достъп.

Първа глава поставя акцента върху двустранните отношения и тяхното развитие и подобряване след тежките години на осмото десетилетие на XX век. Организирана е в четири смислови параграфа и разглежда възстановяването на диалога и изграждането на ново доверие. В хода на изложението са отбелязани разликите в подходите на левите и десните правителства, управлявали България в разглеждания период. Г-ца Павлова дава балансирана оценка на усилията от този период за градене на двустранен диалог, като

същевременно очертава и основните проблеми и търсенето на пътища за тяхното решение.

Втора глава разглежда отношенията между двете страни в сферата на отбраната и сигурността и в периода 1989–2004 г. Аргументирано е изложена важността от сътрудничеството в тази област в новите условия след края на Студената война и разпадането на Източния блок. Значението на тези отношения за България е значително с оглед основната цел на страната в този период – успешна интеграция в евроатлантическите структури. Не са подминати и фактори като Персийската криза и войните при разпадането на Югославия, както и важността на теми като делимитацията на р. Резовска и морските пространства на България и Турция, сътрудничеството между българската и турската страна в борбата с контрабандата, тероризма и незаконния трафик, кюрдския въпрос в отношенията на България с Турция.

Следващата глава анализира двустранното икономическо сътрудничество. Акцентите тук са върху търговското и инвестиционното партньорство между България и Турция както и при сътрудничеството в областта на земеделието и животновъдството. Разгледани са и основни моменти от отношенията в сферата на енергетиката и транспорта във всичките му форми, както и сътрудничеството по линия на инфраструктурните проекти, с особено внимание върху граничните контролно-пропускателните пунктове. Не са пренебрегнати и сферите на телекомуникациите и туризма. Специално внимание г-ца Павлова обръща на двустранното сътрудничество по линия на Организацията за черноморско икономическо сътрудничество, отразявайки специфичния характер и роля, които инициативата заема в геополитическите стремежи на Турция.

Последната част разглежда контактите между България и Турция в сферата на културата, образованието и науката. В три параграфа са разгледани партньорството в сферата на образованието и науката, с особено внимание върху изучаването на турски език като майчин в българските училища и сътрудничеството между националните библиотеки и съвместните инициативи в областта на архивистиката, партньорството между двете държави по линия на културата и подписването на Спогодбата за сътрудничество в областта на културата, образованието и науката, сключена на 4 декември 1997 г.

В заключението на работата си, г-ца Павлова прави обобщение на изводите до които достига обобщавайки, че най-важният елемент в политиката на България към Турция е процесът по изграждане на доверие. Най-важният момент тук е коренно

промененото отношение на българската държава към населението от турски произход, което е възприето като цяло положително от турската страна. Търсенето на сътрудничество в контекста на българският стремеж към интеграция в НАТО и Европейските структури е друг важен момент, тъй като Турция, особено при управлението на кабинетите на Филип Димитров и Иван Костов е възприемана като важен стратегически партньор. В този аспект г-ца Павлова не спестява и някои основателни критични бележки по отношение отстъпките, направени в хода на подготовката за подписване на двустранни договори и спогодби. Тези отстъпки не носят недвусмислен положителен резултат по отношение на голямата цел, но със сигурност лишават българската държава от възможност да търси решения на други въпроси (екзархийски имоти). Отчетена е спецификата на „турската опасност“ във вътрешнополитическата динамика в ранните години на прехода към демокрация и пазарна икономика.

Безспорно представеният на вниманието на научното жури текст е стойностно и задълбочено изследване, което успява да разгърне добре и да изследва в дълбочина различните аспекти от големия въпрос на който се опитва да намери отговор г-ца Павлова, а именно как вътрешнополитически процеси и явления се влияят от динамиката на отношенията между България и Турция в края на XX и началото на XXI в.? Умело и на базата на сериозна изворова база е разкрита спецификата на двустранните отношения с всички трудности, препятствия и „подводни“ камъни, което е в основата на промените във възприятието на Турция като „партньор“, а не като „враг“. Балансираният тон на изложението, без уклон към емоционални оценки и изрази, аргументираните изводи, демонстрираното желание да се вникне в дълбочина, дори в тежки и неудобни проблеми, всичко това са безспорни достойнства на текста. С увереност може да се каже, че г-ца Павлова демонстрира убедително способностите си на обективен изследовател, подхождащ без предразсъдъци към една чувствителна тема.

Естествено е към текст с обем от над 480 страници да се отправят и критики, да има и някои слабости на места, но те не отнемат от достойнствата на изследването. Така например добре би било да се добави кратко уточнение за ползването на понятията „български мюсюлмани“, „български турци“ (както е направено с термините „екзархийски имоти“ и „културно-исторически паметници“ на с. 120/, не защото са използвани некоректно в хода на работа или защото има някакво съмнение, че се познават от авторката, а от гледна точка демонстрираната прецизност на подхода. Добре е кратките справки за личности и организации да се дават при първото им споменаване

в текста (в общия случай в Първа глава), а не както е сега доста по-назад в текста. В частите изясняващи „предисторията“ на темата не би било излишно да се обърне малко внимание на влиянието, което оказват промените в Турция във вътрешнополитическия живот през 50-те години на XX век и превратите през 1960, 1971 и 1980 г. Отново в тези части от текста интересно би било да се добави как влияят случаи с „дезертьори“, особено спортисти, най-вече щангиста Наим Сюлейманоглу върху влошаването на отношенията между България и Турция във втората половина на 80-те години на XX век. Добре би било сумите, цитирани по различни поводи в текста, да се дава не само в турски лири, но и някоя от стабилните конвертируеми валути към конкретна година. Специално в третата глава е добре в да се отчете и влиянието върху турската икономика на промените с отмяната на златния стандарта 1972 и петролната криза 1973-1974, създаването на ОПЕК. В тази част отново текстът само би спечелил като прегледност ако таблиците се номерират. Текстът като цяло категорично би спечелил от провеждане на интервюта с някои от пряко замесените в разглежданите процеси и събития главни действащи лица.

На някои места са допуснати и неточности като например Торгут Йозал е президент , а не премиер по време на срещата с А. Луканов през 1990 г. както е посочено на с. 261. Коментирайки разпадането на СФРЮ се твърди, че „Катализатор на тези процеси обаче е идването на власт на Слободан Милошевич и просръбският курс“, което формално не е точно, тъй като Милошевич официално не заема постове на федерално ниво в Югославия, т.е. властта му е ограничена в рамките на Съюзна република Сърбия.

На няколко места в стремежа да влезе в детайлите на разглеждания проблем авторката всъщност се отклонява от основната нишка. Така е при коментарите и оценките за договор за социалното осигуряване подписан от Ив. Костов (с. 96-97); при описание на приватизационната активност около сделката с БТК; при описанието на дискусиите за обучението на майчин език въвеждане на турски език (особено експеримента от 1991 г.). За мен лично остава отворен въпросът и дали наистина има нужда от отделна част за отношенията в рамките на ОЧИС, въпреки изложените аргументи от страна на г-ца Павлова. Допуснати са и някои повторения – бел. 99 и с.30 (сезиране на КС за противоконституционността на ДПС), с. 157 и с. 158 въпроса за делимитацията на границата при р. Резовска и т.н.

Всички тези коментари и бележки имат за цел по-скоро да заострят вниманието на авторката при бъдещата (не се съмнявам в това) публикация на изследването в монография. В тази връзка дори бих си позволил една провокация – нека г-ца Павлова

се замисли сериозно за издаване на сборник с документи по темата българо-турски отношение в края на XX и началото на XXI в., предвид огромния обем документална информация, която е обработена и вкарана в научно обръщение за пръв път.

Формалните изисквания свързани с брой публикации по темата както и с оформлението на автореферата са изпълнени и в частта с публикациите многократно надхвърлени. Откроените научни приноси са достатъчно добре формулирани и отговарят на действително постигнатото в дисертацията.

В заключение, цялостното впечатление от изследването е за един сериозен и задълбочен труд на малко изследвана, но важна тема от българската и балканската съвременна политическа и дипломатическа история, който отговаря напълно на критериите за дисертация, с която се придобива ОНС „доктор“, което ми дава основание убедено да подкрепя присъждането на такава степен на Петя Димитрова Павлова.

21.09.2025 г.

доц. д-р Христо Беров